

Kommittédirektiv

En ny lärarutbildning

Dir.
2007:103

Beslut vid regeringssammanträde den 20 juni 2007.

Sammanfattning av uppdraget

En utredare skall utifrån förskolans, fritidshemmets och skolans mål och behov av lärarkompetens lämna förslag till en ny lärarutbildning. Förslaget skall innefatta lärarutbildningens mål, innehåll, struktur, omfattning, dimensionering och styrning.

Utredaren skall överväga om det inom ramen för lärarutbildningen bör införas egna examina för olika inriktningar.

Utredaren skall bedöma vilka kunskapsområden inom lärarutbildningen som bör vara gemensamma för studenter med inriktning mot undervisning i olika verksamheter.

Utgångspunkten för utredaren skall vara att ämnesdjupet skall ha en större tyngd än enligt nuvarande ordning. Inriktningen bör vidare vara att lärare i årskurs 1–3 i grundskolan skall ha en betydligt bredare ämnesmässig kompetens än i dag.

Utredaren skall föreslå hur forskningsanknytningen av lärarutbildningen, dess koppling såväl till utbildningsvetenskap som till ämne-teori och ämnesdidaktik, kan förbättras och hur antalet forskarutbildade lärare kan öka samt hur resultat av den praxisnära forskningen skall komma skolan till del.

Utredaren skall redovisa sitt uppdrag den 15 september 2008.

Bakgrund

Regeringens politik syftar till att stärka kvaliteten i förskolan och skolan inklusive sär- och specialskolan. En av de grundläggande förutsättningarna för detta är att det finns tillgång till kompetenta förskollärare, fritidspedagoger och lärare med relevanta kunskaper och färdigheter och med förmåga att ta till vara forskningsresultat av betydelse för att stärka verksamhetens kvalitet.

Förskolans och skolans roll

Förskolan skall erbjuda barnen en god pedagogisk verksamhet, där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet. Förskolläraren skall främja barnens lust att lära samt lägga grunden för barnens lärande och fortsatta skolgång. För att fördjupa det pedagogiska uppdraget behöver kompetensen hos förskollärare stärkas.

Skolan skall vara en möjlighet för varje barn att tillägna sig de kunskaper och utveckla de färdigheter som han eller hon behöver som en god grund för framtiden. I skolan skall kunskapen vara i centrum och varje elev skall få möjlighet att komma till sin rätt. Dessutom skall alla elever känna sig trygga och respekterade. Skolan skall präglas av mångfald och nytänkande.

Skolan behöver på ett bättre sätt än nu klara den utmaning det innebär att undervisa elever med olika förutsättningar och bakgrund. Därför behöver ambitionerna för skolan höjas. Elevernas kunskaper skall stärkas och en likvärdig kvalitet i utbildningen för alla elever, oavsett bakgrund, skall uppnås. Det innebär att varje elev skall ges förutsättningar att nå kunskapsmålen i alla ämnen. För att nå dit krävs att skolans kunskapsuppdrag tydliggörs och att betydelsen av välutbildade och behöriga lärare uppvärderas.

Fritidshemmet skall komplettera skolan och bidra till barnens allsidiga utveckling och lärande. Fritidspedagogen skall stödja barnen i deras utveckling och erbjuda barnen en meningsfull fritid. Verksamheten måste kontinuerligt utvecklas

så att varje barn utmanas och stimuleras på bästa sätt i sin utveckling och sitt lärande, utifrån hans eller hennes förutsättningar.

Förskolans och skolans behov av kompetens

Den mål- och resultatstyrda skolans huvuduppdrag är att alla elever skall nå kunskapsmålen i alla ämnen. Det ställer höga krav på att undervisningen ständigt utvecklas och förbättras. För detta krävs lärare med såväl djupa ämneskunskaper som god pedagogisk skicklighet och förmåga att skapa ett tryggt arbetsklimat i skolan. Vad som är relevanta ämneskunskaper för en lärare beror på i vilka årskurser och skolformer läraren verkar. Behovet av djupa ämneskunskaper ökar under de senare åren i grundskolan och i gymnasieskolan.

För förskollärare och lärare verksamma i förskoleklass och de tidiga skolåren är djupa kunskaper i barns språk- och matematikutveckling centrala, liksom kunskaper om läs-, skriv- och matematikinlärning. För lärare i sär- och specialskolan ställs särskilda krav på kunskaper om specialpedagogik och funktionshinder.

Att undervisa så att varje elev ges förutsättningar att nå målen kräver regelbunden uppföljning och utvärdering av elevens utveckling samt identifiering av individanpassade stödinsatser. Därför är det viktigt att lärare har förmåga att tolka de nationella målen för varje årskurs och utifrån dem planera undervisningen och kommunicera målen med elever och föräldrar samt avgöra vilka läromedel och metoder som bör användas i undervisningen. Det är centralt för förskollärare, fritidspedagoger och lärare att kunna ta till vara och använda forskningsresultat som är av betydelse för att i förskolan, fritidshemmet och skolan utveckla och bedriva verksamhet och undervisning av hög kvalitet.

Som regeringen lagt fast i budgetpropositionen för år 2007, (prop. 2006/07:1, utg.omr 16) skall utbildningsväsendet i sin helhet genomsyras av de grundläggande värderingar på vilket samhället byggts upp. Förskollärare, fritidspedagoger och lärare skall med utgångspunkt i den värdegrund som lagts fast i

läroplanerna för förskola, fritidshem samt grund- och gymnasieskola förmedla och förankra de demokratiska grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Uppdraget innehåller både utbildning och fostran, vilket innebär att överföra och utveckla ett bildnings- och kulturarv och att i en miljö präglad av ordning, trygghet och studiero fostra ansvarskännande människor.

Läraryrket är ett av statens instrument för en nationellt likvärdig skola av hög kvalitet. Staten ställer genom skollagen (1985:1100) upp nationella behörighetskrav för att få anställas som lärare. Dessa krav skall tillgodoses genom högskolans läraryrkesutbildning. Läraryrkesutbildningen skall bl.a. lägga den nödvändiga grunden för att den blivande förskolläraren, fritidspedagogen och läraren inom förskola, fritidshem eller skola aktivt skall kunna bidra till en kvalificerad och kontinuerlig utveckling av verksamheten i syfte att nå verksamhetens och skolans mål. Läraryrkesutbildningen skall därtill bidra till att utveckla undervisningen och läraryrket.

Välutbildade och erfarna lärare är en nyckelfaktor för ett framgångsrikt utbildningsväsende. Lärare med utbildning för den undervisning de bedriver är av avgörande betydelse för måluppfyllelsen. Att förskola, fritidshem och skola kan förses med ett tillräckligt antal behöriga och kompetenta förskollärare, fritidspedagoger och lärare är en av de viktigaste förutsättningarna, inte bara för skolans utveckling utan också för samhället i stort.

Den nuvarande läraryrkesutbildningen

Högskoleutbildning regleras genom bestämmelser i högskolelagen (1992:1434) och högskoleförordningen (1993:100). Kraven för att få en lärarexamen anges i en examensbeskrivning för lärarexamen i bilaga 2 till högskoleförordningen, den s.k. examensordningen. I regleringsbrev till universitet och högskolor ger regeringen utbildningsuppdrag med mål för antalet avlagda examina för olika kategorier lärare för de lärosäten som anordnar läraryrkesutbildning. Kvalitetsgranskning av

lärarutbildningen liksom av annan högre utbildning utförs av Högskoleverket.

Ett grundläggande syfte med den reform av lärarutbildningen som trädde i kraft 2001 (prop. 1999/2000:135) var att den inom ramen för det allmänna utbildningsområdet skulle tillhandahålla en delvis gemensam kunskapsbas för lärare inom olika skolformer. Utöver den gemensamma kunskapsbasen i det allmänna utbildningsområdet krävdes en eller två inriktningar med fördjupning inom ett ämne eller ämnesområde. Inriktningarnas innehåll reglerades inte centralt utan det ankom på varje enskilt lärosäte att besluta. Utbildningens struktur syftade till att underlätta de framtida lärarnas samverkan med lärare i olika delar av skolan. Ett annat syfte med reformen var att göra det lättare för lärare att läsa in behörighet till ytterligare undervisningsämnen och årskurser genom kompletterande fortbildning.

Med den nya lärarutbildningen infördes även krav på ett examensarbete, och utbildningen förlängdes för bl.a. förskollärare. Därigenom uppnådde alla med en lärarexamen, oavsett inriktning, grundläggande behörighet för forskarutbildning med de regler för tillträde till forskarutbildning som då gällde. Reformen av lärarutbildningen innebar att åtta lärarexamina ersattes av en examen med en sammanhållen utbildning med utökade inslag av såväl praktik som teori. Forskningsanknytningen förstärktes med en förnyad organisation och ökade resurser. En ambition var också att åstadkomma större möjligheter till kompletterande utbildning och fortbildning för redan yrkesverksamma lärare inom den nya strukturen. För den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen gäller fram till och med den 1 juli 2008 en gemensam överenskommelse som 2004 slöts mellan staten och Sveriges kommuner och landsting. Överenskommelsen innebär ett regionalt eller lokalt gemensamt ansvar för den verksamhetsförlagda delen av utbildningen och en statlig delfinansiering genom högskolans resurstilldelningssystem.

I samband med reformen beslutades att ett särskilt organ för lärarutbildning skulle inrättas vid varje lärosäte med lärarutbildning med uppgift att ansvara för grundutbildning och

forskning och i förekommande fall forskarutbildning i nära anslutning till lärarutbildningen. En utbildningsvetenskaplig kommitté med egna resurser tillsattes inom Vetenskapsrådet för att stödja forskning och forskarutbildning i nära anslutning till lärarutbildningen.

Anpassning till den nya utbildnings- och examensstrukturen

Regeringen beslutade i mars 2007 genom förordning (2007:129) om ändring i högskoleförordningen att placera lärarexamen i den nya utbildnings- och examensstrukturen för den högre utbildningen.

Den nya examensbeskrivningen för lärarexamen innebär att utbildning för undervisning i yrkesämnen i gymnasieskolan (180 högskolepoäng) och för undervisning i förskola, förskoleklass och fritidshem (210 högskolepoäng) leder till en lärarexamen på grundnivå. Utbildning för undervisning i grundskolans tidiga år leder till en lärarexamen på grundnivå (210 högskolepoäng) eller på avancerad nivå (240 högskolepoäng). Lärarexamen med inriktning mot senare år och gymnasieskolan (270–330 högskolepoäng) avläggs på avancerad nivå.

Pågående utvärderingar och utredningar med anknytning till lärarutbildningen

Lärarytredningen – om behörighet och auktorisation (U 2006:7) skall lämna förslag till utformning av behörighetsregler för lärare. Reglerna skall vara desamma oavsett skolhuvudman. Utredaren skall också lämna förslag till hur skollagens bestämmelser i högre utsträckning än i dag kan spegla vikten av att lärare i skolan undervisar i de ämnen och årskurser som de har utbildning för. Utredaren skall vidare uppmärksamma hur behörighetsreglerna kan skärpas när det gäller tillsvidareanställning av lärare. Utredaren skall också lämna förslag till utformning av ett statligt system för auktorisation av lärare vars syfte är att stärka lärares drivkrafter för att bidra till undervisningens och den pedagogiska verksamhetens utveckling. Syftet med ett statligt sanktionerat system för

auktorisation av lärare är också att stärka lärares incitament för kvalificerad fortbildning. Uppdraget skall redovisas under våren 2008.

Regeringen har gett Statens skolverk i uppdrag (dnr U 2006/5721/S) att i samverkan med Högskoleverket senast den 1 oktober 2007 redovisa hur den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen förläggs till olika skolformer och hur den bidrar till utveckling av skolans personal och till rekryteringen av personal till skolan. Regeringen har vidare gett Statskontoret i uppdrag att kartlägga och analysera förekomsten av och orsakerna till att personer utan föreskriven lärarutbildning anställs i det offentliga skolväsendet och i fristående skolor. Analysen skall bl.a. ge en bild av varför andelen obehöriga lärare varierar mellan skolformer, huvudmän och ämnen samt med hänsyn till lärarnas kön. Uppdraget skall redovisas i juni 2007.

Behovet av en utredning

Andelen elever i grundskolan som inte når målen i alla ämnen ligger kvar på nära 25 procent. Andelen pojkar som inte når målen är knappt sju procentenheter högre än andelen flickor. Andelen behöriga elever till gymnasieskolans nationella program har fortsatt att sjunka och har sedan 1999/2000 legat under 90 procent. Andelen med slutbetyg från gymnasiet som nått grundläggande behörighet till högskolan uppgick 2005/06 till 92 procent för flickor och 87 procent för pojkar.

I utvärderingar och granskningar av lärarutbildningen har en rad kvalitetsbrister påtalats. Problem har identifierats relaterat till utbildningens innehåll men till stor del även till lärarutbildningens struktur. Vissa insatser har gjorts för att åtgärda problemen, men det är också nödvändigt med mer grundläggande förändringar.

Utvärderingar av lärarutbildningen

Högskoleverkets utvärdering av lärarutbildningen och av 2001 års lärarutbildningsreform publicerades 2005 (*Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor*, 2005:17 R). Utvärderingen pekade på ett antal brister. En förnyad utvärdering pågår och kommer att publiceras i mars 2008. Högskoleverket anförde i utvärderingen 2005 att om det vid den förnyade utvärderingen visade sig att allvarliga brister kvarstod skulle examenstillstånden komma att ifrågasättas för de lärosäten som inte uppfyller kvalitetskraven.

Högskoleverkets utvärdering från 2005 visar att ett antal för lärarutbildningen centrala kunskapsområden saknades i många utbildningsprogram. Detta gällde främst grundläggande kunskaper i läs- och skrivutveckling samt kunskaper i att utforma prov, göra kunskapsbedömningar och sätta betyg. Utvärderingens slutsatser ledde bl.a. till en ändring i examensbeskrivningen för lärarexamen på så sätt att mål om kunskaper avseende konflikthantering, läs- och skrivinlärning och betygssättning lades till. Ändringen kom också att omfatta matematikinlärning.

Såväl av Högskoleverkets utvärdering som av Riksrevisionens granskning som redovisas i det följande, framgår att centrala begrepp i lärarutbildningen är oklara på grund av otydligheter i propositionen om en förnyad lärarutbildning (prop. 1999/2000:135) och den examensbeskrivning som byggde på beslutet med anledning av propositionen

Utbildningen hade, enligt Högskoleverkets utvärdering, inte fått en starkare forskningsanknytning. Andelen forskarutbildade lärare är generellt mycket låg och varierar i hög grad mellan lärosäten. Särskilt de mindre högskolorna har problem i detta avseende, och utbildningen vilar i för låg grad på vetenskaplig grund. Lärarutbildningen är inte tillräckligt integrerad i den övriga verksamheten vid lärosätena, vilket gör att respektive lärosätes samlade lärarkompetens inte utnyttjas optimalt.

Högskoleverket pekade också på negativa effekter av den nya lärarutbildningens flexibilitet, såsom brist på överblick och progression. Flexibiliteten med en alltför rik förekomst av inriktningar och specialiseringar hade blivit ett problem sett i relation till de kompetenskrav som skolhuvudmännen ställer utifrån sin arbetsorganisation. Det var svårt att styra studenternas val så att förskolans, fritidshemmets och skolans behov av utbildade förskollärare, fritidspedagoger och lärare med rätt ämnesprofiler har kunnat tillgodoses. Flera lärosäten hade avsatt otillräckliga resurser för studievägledning.

Enligt Högskoleverket har den progression som förutsatts i utbildningen varit otillräcklig. Progressionen i såväl det allmänna utbildningsområdet som inriktningarna hade blivit för otydlig och ibland otillräcklig för att svara mot kraven för en yrkesexamen på högskolenivå. Studenterna uppfattade kravnivån som låg, framför allt inom det allmänna utbildningsområdet.

Enligt resultaten i *Studentspegeln 2007* (HSV 2007:20 R) använde 70 procent av lärarstudenterna högst 30 timmar per vecka för sina studier jämfört med 58 procent för civilingenjörstudenterna och 42 procent för läkarstudenterna. Av de studenter inom alla utbildningar som tog ut sin examen läsåret 2004/05 hade 13 procent studerat utomlands någon gång under den föregående femårsperioden. Andelen examinerade inom lärarutbildningsområdet som studerat utomlands var lägst 3,2 procent (*Studentmobilitet – högskolestuderandes internationella rörlighet*, HSV 2007:9 R). Detta visar att lärarutbildningen i dag är bland de utbildningar i högskolan som har lägst internationell mobilitet.

Riksrevisionen har i sin rapport från 2005, *Rätt utbildning för undervisningen* (dnr 31-2004-0884), lyft fram ett antal faktorer i och kring lärarutbildningen som behöver åtgärdas. I Riksrevisionens granskning konstaterades strukturella svårigheter för lärosätena att hantera statens krav med mål för ett visst antal lärarexamina gentemot förskolans och skolans behov av förskollärare och lärare. Bl.a. framhölls högskolans resurstilldelningssystem som en svårighet för att nå balans mellan tillgång och efterfrågan på lärare. Vidare framhöll

Riksrevisionen att det finns en otydlighet i det gemensamma ansvar som skola och högskola har för att lärarutbildningen i varje del av landet skall tillgodose det aktuella behovet av lärare.

Såväl Högskoleverket som Riksrevisionen har i de refererade rapporterna visat på svårigheten att förutse behovet av lärare med olika kompetens och att styra olika utbildningsinriktningars dimensionering efter detta. Riksrevisionen framhöll också en otydlighet i statens och skolsektorns styr signaler beträffande obehöriga lärare. Även Högskoleverket efterlyste en tydligare styrning i detta avseende.

Högskoleverket framhöll i sin utvärdering behovet av ett förtydligande av det gemensamma ansvar som lärosäte och skolhuvudman har för den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen. Riksrevisionen pekade i sin granskning på att den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen i högre grad än i dag bör tas till vara för att till lärosätena kommunicera skolans behov av kompetens.

Högskoleverket har även utvärderat examensarbetets kvalitet inom lärarutbildningen, (2006:47 R), examinationsformerna (2006:45 R) och forskningsanknytningen i lärarutbildningen (2006:46 R). Slutsatserna i rapporterna var att lärarutbildningen har svag forskningsanknytning, bristfällig examination och examensarbeten som inte uppfyller rimliga krav. Samtidigt noterades en positiv utveckling med ansträngningar att i lärarutbildningen engagera handledare och examinatorer som är disputerade. Därigenom kan, enligt Högskoleverket, området utbildningsvetenskap användas som en sammanhållande faktor i utbildningen.

Mot bakgrund av de problem som har identifierats i lärarutbildningen fick lärosätena genom beslut av regeringen i uppdrag att senast den 13 juni 2007 till Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet, redovisa vidtagna åtgärder beträffande de kvalitetsbrister som påpekades i Högskoleverkets utvärderingar, i synnerhet beträffande examinationen av lärarstudenter.

Det är av avgörande betydelse att lärarutbildningen kvalitetssäkras och att de nödvändiga behoven av kompetens i

förskola, fritidshem och skola säkerställs. En lärarexamen skall vara ett kvitto på att studenten är anställningsbar i yrket.

Högskoleverkets utvärderingar tillsammans med lärosätenas åtgärdsrapporter kommer att utgöra viktiga underlag för en översyn av lärarutbildningen.

Lärare för skolans organisation

Skolans organisation varierar och därmed också behovet av lärare med olika kompetensprofiler. Vissa skolor organiserar i dag sitt arbete efter klasslärarprincipen där en lärare undervisar i flertalet ämnen. Andra använder sig av lärare med fördjupade kunskaper inom ett fåtal ämnen, som kompletterar varandra. Variationen i verksamheternas organisationsformer är oftast störst i förskoleklasser och för grundskolans tidiga år. Det är viktigt att lärarutbildningen har en struktur som i ett långsiktigt perspektiv kan tillgodose skolors varierande kompetensbehov och därmed göra lärarna anställningsbara för olika utformningar av skolans organisation och behov. Vidare skall en lärarexamen med viss inriktning på ett smidigt sätt kunna kompletteras så att den enskilde läraren kan bli behörig att undervisa i fler ämnen och årskurser

Sedan förskolan, genom 1998 års läroplan, blivit en del av utbildningssystemet har det pedagogiska uppdraget förtydligats och verksamheten fått preciserade, nationella mål. Detta har ställt förskolan inför nya pedagogiska utmaningar med större krav på att kunna individanpassa arbetssättet. Inom Regeringskansliet pågår ett beredningsarbete för att stärka förskolans pedagogiska uppdrag ytterligare. Fritidshemmet är också en del av utbildningssystemet och skall sedan 1998 tillämpa läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Fritidshemmets uppgift är att komplettera skolan och stödja barnens utveckling och lärande.

Den allra viktigaste förutsättningen för förskolans och fritidshemmets kvalitet och utveckling är kompetent personal. Tillräcklig tillgång till förskollärare och fritidspedagoger med adekvat kompetens är en viktig faktor för kvalitet och

likvärdighet i förskola och fritidshem. Dimensioneringen av utbildningarna har därför central betydelse. Med förskolans och fritidshemmets specifika uppdrag är det därför viktigt att det i utbildningen finns ett tydligt fokus på respektive verksamhets kompetensbehov, vilket bidrar till tydliga, egna yrkesidentiteter samtidigt som utbildningen fortfarande är en del av lärarutbildningen.

Lärare i yrkesämnena

Bristen på lärare i yrkesämnena är stor och har bestått under lång tid. Av yrkeslärarna saknar 31 procent lärarutbildning. Den största bristen finns inom manligt dominerade, tekniska programområden. Problemen beskrivs och analyseras i en rapport från *Forum för rekrytering av yrkeslärare* från 2004.

Det vidgade läraruppdraget

En central utgångspunkt för dagens lärarutbildning är att uppgiften att vara lärare har blivit både viktigare och svårare än förr. Kraven på lärares kunskaper har ökat, både vad avser ämnesbredd och ämnesdjup men också när det gäller att bidra till att utveckla undervisningen och läraryrket. Det reflekterande förhållningssättet är grundläggande. Det ställs ökade krav på att lärare skall kunna utvärdera såväl enskilda elevers utveckling som verksamhetens resultat. Decentraliseringen av utbildningssystemet har vidgat läraruppdraget till att också omfatta lokalt mål- och kursplanearbete. Kravet på att lärare har förmåga att ta till sig ny kunskap är av utomordentligt stor betydelse för utvecklingen av svensk skola. Ett samhälle med social, kulturell och språklig mångfald och med ett kontinuerligt inflöde av nyanlända elever i skolan ställer nya krav på lärarrollen och lärarkompetens.

En växelverkan mellan teoretiska kunskaper och praktiska erfarenheter är nödvändig för att utbildningen skall förbereda för yrkesverksamhet i skolan. På ett antal områden behöver därför lärarutbildningen förändras.

Förstärkta ämneskunskaper

En grundförutsättning för lärares yrkesutövning är den yrkeskunskap som de blivande lärarna tillägnar sig genom studier i skilda ämnen. Tiden för ämnesstudier har för vissa studenter krympt avsevärt i den nya lärarutbildningen. För att vara trygg i sin yrkesroll och kunna bedriva en undervisning med hög kvalitet måste den blivande läraren ha relevanta och djupa ämneskunskaper.

Verksamhetsförlagd utbildning

Växelverkan mellan teori och praktik är avgörande för att ge lärarutbildningen sin yrkesinriktning. Det vetenskapliga förhållningssättet och den reflekterade yrkesförankringen skall befrukta varandra. Det är viktigt att lärarstudenten tidigt och återkommande under utbildningen möter barn och elever i förskola och skola i autentiska situationer. Den verksamhetsförlagda utbildningen skall ge studenten en god bild av läraryrket och en möjlighet att pröva sina kunskaper och utveckla sina färdigheter. Mot bakgrund av det ökade utrymme som den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen numera har, är det viktigt att klargöra styrningen av och villkoren och ansvaret för denna.

Utvecklingen av verksamheten i förskolan, fritidshemmet och skolan ställer krav på högskolan att utbilda och förbereda de blivande lärarna för förändringsarbete och medverkan i skolutveckling. En plattform för detta är det samarbete mellan verksamheterna och högskolan som finns i den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen.

Vetenskapligt förhållningssätt och forskning av betydelse för skolans utveckling

En viktig utgångspunkt för den nuvarande lärarutbildningen var att öka forskningsanknytningen och stärka det vetenskapliga förhållningssättet. Lärarutbildningen skulle dels förbereda för en yrkesverksamhet där förmågan att tillvarata relevanta

forskningsresultat som grund för utveckling i yrkesverksamheten betonades, dels ge en möjlighet till att bli antagen till en forskarutbildning.

Lärarytbildningen har jämfört med andra högskoleutbildningar fortfarande få disputerade lärare. Högskoleverket pekade i sin utvärdering (2005:17 R) på den bristande forskningsanknytningen som manifesteras dels genom den låga andelen forskarutbildade lärare inom utbildningen, dels genom att undervisningen snarare handlar om bestämda metoder än om den vetenskapliga grunden för utbildningen.

Andelen doktorander i lärarytbildningen i förhållande till det totala antalet forskarstuderande är två procent, medan andelen lärarstudenter av det totala antalet högskolestuderande är tio procent. Den praxisnära forskningen med relevans för lärares yrkesverksamhet och för skolans behov bedrivs fortfarande i ytterst liten omfattning. Antalet forskarutbildade lärare i skolan bör också öka. Gymnasieutredningen (dir 2007:8) har i uppdrag att bl.a. överväga hur en ökning av antalet forskarutbildade lärare i gymnasieskolan kan främjas.

Att forskningsanknytningen förstärks och att utbildningen ger förmåga att tillvarata relevanta forskningsresultat är en viktig utgångspunkt i en ny lärarytbildning.

Lärosätenas ansvar för lärarytbildningen

I 2 kap. 5 a § högskolelagen anges att det vid universitet och högskolor där lärarexamen får avläggas skall finnas ett särskilt organ med ansvar för lärarytbildningen och forskningen som knyter an till sådan utbildning. Bakgrunden är lärarytbildningens komplexitet och svårighet att få en tillräcklig tydlighet och sammanhållning, eftersom utbildningen spänner över ett stort antal av ett lärosätes institutioner och vetenskapsområden. Högskoleverket har påtalat att lärosätena bör se över det särskilda organets inplacering och beslutsbefogenheter. Lärarytbildningen skall vara hela lärosätets angelägenhet, varför ansvaret för detta behöver tydliggöras för att ge förutsättningar för att bedriva utbildningen med högsta kvalitet.

Dimensionering och rekrytering

Lärarkyrkets attraktionskraft måste höjas. Ett medel att åstadkomma detta är en högklassig lärarutbildning som svarar mot skolväsendets behov och står sig väl i konkurrensen med andra högskoleutbildningar. Lärarutbildning skall bli ett attraktivt förstahandsval för fler studenter.

Statens försök att genom centrala beslut styra dimensioneringen för olika läroinriktningar har historiskt sett misslyckats. Det är viktigt att lärosäten och skolans huvudmän i en decentraliserad process samarbetar om dimensionering av lärarutbildningen. Det är också mycket viktigt att studenterna genom studievägledare och på annat sätt får förutsättning att hålla sig informerade om efterfrågan på förskollärare, fritidspedagoger och lärare med skilda inriktningar.

Efter reformeringen av gymnasieskolan i slutet av 1990-talet höjdes kraven på högskolestudier för lärare i yrkesämnen. Detta har bidragit till en situation med svag rekrytering till utbildningen för yrkeslärare och många obehöriga lärare i gymnasieskolans yrkesförberedande program.

Fler vägar behöver öppnas till läraryrket så att skolan får fler behöriga lärare. Det behövs bättre möjligheter att få sina kunskaper validerade för den som har ämneskunskaper, omfattande undervisningserfarenhet eller utländsk lärarutbildning. Det måste bli enklare än i dag att komplettera med den högskoleutbildning som krävs för behörighet.

Uppdraget

En utredare skall utifrån förskolans, fritidshemmets och skolans mål och kompetensbehov lämna förslag till en ny lärarutbildning. Utifrån de identifierade behov som har redovisats skall förslaget innefatta lärarutbildningens mål, innehåll, struktur, omfattning, dimensionering och styrning. Det är viktigt att de lärosäten som skall ge lärarexamen med skilda inriktningar uppfyller kvalitetskraven för utbildningen. Utformningen av den nya lärarutbildningen skall vara förenlig

med den utbildnings- och examensstruktur som införs för högre utbildning fr.o.m. den 1 juli 2007. Utgångspunkten bör också vara att utbildningarnas längd i princip skall vara desamma som gäller i dag. Utbildningen för lärare i grundskolans tidigare årskurser kan kräva ett undantag från denna utgångspunkt, då den skall kunna tillgodose skolors varierande behov av såväl lärare med utbildning för undervisning i flertalet ämnen som mer specialiserade lärare med fördjupad ämneskompetens.

Utredaren skall analysera och föreslå vilken struktur och övergripande utformning som lärarutbildning med olika inriktningar skall ha. Utredaren skall i arbetet utgå från att lärarutbildning är en yrkesutbildning på högskolenivå där olika delar bör vara väl integrerade. Olika utbildningsinriktningar bör ha tydlig identitet utifrån skolans kunskapsmål. Det skall övervägas om det inom ramen för lärarutbildningen bör införas egna examina för olika inriktningar, såsom förskollärare, fritidspedagoger samt lärare som skall undervisa i förskoleklass och årskurserna 1–6 med inriktning mot dels förskoleklass och årskurserna 1–3, dels årskurserna 4–6. Egna examina bör också övervägas för årskurserna 7–9 respektive gymnasiet inklusive vuxenutbildningen. Utredaren bör i det sammanhanget pröva om de olika inriktningarna skall kunna ha en viss överlappning i förhållande till varandra. Lärarutbildningen skall ges en fastare och tydligare struktur än i dag för att förbättra likvärdigheten mellan olika lärosäten. Utredaren bör bedöma vilka kunskapsområden inom lärarutbildningen som bör vara gemensamma för studenter med inriktning mot undervisning i olika verksamheter. Lärarutbildningar bör kunna vara enkelt påbyggbara för att undvika inlåsningseffekter och underlätta personalförsörjningen.

Utredaren skall utifrån en analys av förskolans, fritidshemmets och skolans kompetensbehov föreslå hur behovet av ämneskunskap skall tillgodoses genom relevanta ämnesstudier inkluderande didaktik. Utgångspunkten för utredaren skall vara att ämnesdjupet skall ha en större tyngd än i den hittillsvarande utbildningen och att progressionen i utbildningen skall vara tydlig. Inriktningen bör vidare vara att lärare i årskurs 1–3 i grundskolan skall ha en betydligt bredare

ämnesmässig kompetens än i dag. Specialiseringar skall i normalfallet innebära fördjupning av studentens kunskaper eller färdigheter. Kunskapskraven skall vara så högt ställda att utbildningen blir attraktiv för ambitiösa studenter.

För att kunna förverkliga skolans uppdrag behöver lärare inte bara ämneskunskaper. Utbildningen för de flesta inriktningar behöver också innefatta kunskaper om barns språk- och matematikutveckling. Härvid skall situationen för barn och elever med olika former av inlärnings- och koncentrations-svårigheter uppmärksammas särskilt av utredaren. Samtliga inriktningar av lärarutbildningen skall ge läraren insikt i specialpedagogik. Vidare bör utbildningen innehålla inslag som syftar till att ge den blivande läraren förmåga att förmedla skolans värdegrund liksom att tolka och tillämpa styrdokument och kunskaper om forskningsbaserade metoder för att förhindra och förebygga mobbning, att ha insikter i för utbildningen relevant teori samt att ge förmåga att kritiskt granska och välja läroböcker, informationsteknik och massmedier i undervisningen. Vidare är det viktigt att lärarna utvecklar nödvändig kompetens när det gäller resultatbedömning inklusive prov och betygssättning samt användning av individanpassade arbetssätt.

Av utredarens förslag skall också framgå hur verksamma förskollärares, fritidspedagogers och lärares behov av fort- och vidareutbildning skall kunna tillgodoses inom ramen för lärarutbildningen.

I syfte att bl.a. stärka lärarutbildningens internationalisering skall utredaren göra internationella jämförelser av hur lärarutbildningen är utformad.

Utredaren skall särskilt utreda och lämna förslag på

– hur en lärarutbildning för förskolan bör utformas så att utbildningen får en egen identitet inom lärarutbildningens ram för att förskolans kompetensbehov skall kunna säkras,

– hur lärarutbildning för förskoleklass och grundskolans tidigare årskurser (1–6) bör utformas för att ge alla lärare djupa

kunskaper i barns språk- och matematikutveckling samt dels en bred behörighet för undervisning i flertalet förekommande ämnen i grundskolan, dels mer fördjupade ämneskunskaper i vissa ämnen (årskurs 4–6) respektive möjlighet till detta (förskoleklass och årskurs 1–3),

– hur lärarutbildning för grundskolans senare år (årskurs 7 – 9) med undervisningsbehörighet i första hand för tre ämnen bör utformas med möjlighet att få behörighet också för ämnesundervisning för årskurs 4 – 6,

– hur lärarutbildning med behörighet för i första hand två av gymnasieskolans allmänna ämnen bör utformas,

– principer för ämneskombinationer för undervisning i grundskolans senare år respektive gymnasieskolan med utgångspunkt i skolans organisation och behov,

– hur utbildningen för undervisning i gymnasieskolans yrkesämnen bör utformas för att säkra de gymnasiala yrkesutbildningarnas kompetensbehov,

– hur fritidspedagogutbildningen bör utformas som en särskild utbildning inom lärarutbildningens ram så att utbildningen får en egen identitet och fritidshemmets kompetensbehov säkras,

– hur förkunskapskrav till utbildningens olika inriktningar bör utformas,

– hur samspelet mellan skolhuvudmän och utbildningsanordnare kan utvecklas för att öka de blivande lärarnas anställningsbarhet,

– hur forskningsanknytningen av lärarutbildningen, dess koppling såväl till utbildningsvetenskap som till ämne-teori och ämnesdidaktik, kan förbättras, hur antalet forskarutbildade lärare kan öka och hur den praxisnära forskningen med relevans

för lärarutbildningen och den pedagogiska yrkesverksamheten skall komma skolan till del,

– vilka lärargemensamma kompetenser, kunskaper och färdigheter som studenterna bör få utöver ämneskunskaper, hur dessa kunskaper och färdigheter förhåller sig till ämnesstudierna, hur utbildningen kan läggas upp och ha en omfattning som ger utrymme för ökade ämnesstudier samt hur en sådan utbildning kan erbjudas även separat till dem som har adekvat ämneskunskap,

- hur en påbyggnadsutbildning som leder till lärarexamen på avancerad nivå och ger behörighet till forskarutbildning skulle kunna utformas för personer med lärarexamen på grundnivå och gedigen yrkeserfarenhet,

– hur en behörighetsgivande utbildning med förkortad utbildningstid för den som har nödvändiga ämnes- eller yrkeskunskaper bör utformas och hur behovet av ämnesdidaktisk utbildning skall kunna tillgodoses samt de ytterligare insatser som behövs för att underlätta tillgodoräknande och erkännande av tidigare utbildning och examina och validering av reell kompetens även avseende kvalifikationer som förvärvats i utlandet,

– hur den verksamhetsförlagda utbildningen kan ges en tydligare styrning och struktur för att ge studenterna den nödvändiga yrkesförankringen, hur samspelet mellan ämnesstudier och den verksamhetsförlagda utbildningen kan utvecklas, hur kommunernas och lärosätenas gemensamma ansvar för den verksamhetsförlagda utbildningen kan förtydligas samt hur systemet för ersättning för den verksamhetsförlagda utbildningen skall utformas,

– hur styrningen av lärarutbildningens dimensionering bör utformas så att förskolans, fritidshemmets och skolans behov av lärare så långt möjligt tillgodoses över hela landet,

– åtgärder för att säkra en såväl kvalitativt som kvantitativt god rekrytering till lärarutbildningen och skapa fler vägar till läraryrket,

– hur högskolans lärarutbildning och förskola eller skola skall kunna arbeta tillsammans för att utveckla verksamheten och skolan,

– hur kvalitetssäkringen av lärarutbildningen skall kunna utvecklas, och

– hur det särskilda organet för lärarutbildning vid lärosätena bör utformas så ändamålsenligt som möjligt för att säkerställa god utbildning och forskning alternativt hur det ändamål som det särskilda organet avses fylla kan uppnås mer effektivt på annat sätt.

Vidare skall utredaren föreslå de författningsändringar som förslagen föranleder.

Utredningsarbetet och redovisning av uppdraget

Utredaren skall hålla sig informerad om Skollagsberedningens (U 2006:E) arbete med anledning av Skollagskommitténs förslag (SOU 2002:121). Utredaren skall också hålla sig informerad om slutsatserna i Högskoleverkets pågående utvärdering av lärarutbildningen samt om det pågående utvecklingsarbetet vid lärosätena för att kvalitetssäkra och anpassa lärarutbildningen till den nya examensstrukturen. Utredaren skall samråda med Sveriges Kommuner och Landsting, Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund, Skolledarförbundet och Friskolornas riksförbund. Utredaren skall även samråda med Lärarutredningen – om behörighet och auktorisation (U 2006:07), En reformerad gymnasieskola (U 2007:01) och med övriga pågående utredningar som har relevans för uppdraget. Vidare skall utredaren samråda med universitet och högskolor, berörda myndigheter och organisationer.

Ekonomiska konsekvenser av förslagen skall beräknas. Utredaren skall även föreslå finansiering.

Utredaren skall i förekommande fall redovisa en analys av förslagets konsekvenser ur ett jämställdhetsperspektiv.

Utredaren skall redovisa sitt arbete senast den 15 september 2008.

(Utbildningsdepartementet)